

Вербалізація семантики карантинних заборон і обмежень в українській мові

Verbalization of the Semantics of Quarantine Prohibitions and Restrictions
in Ukrainian

Svitlana MATVIEIEVA/Світлана МАТВЄЄВА¹

Kaunas University of Technology (Lithuania)/Каунаський технологічний університет (Литва)

Ramunė KASPERĖ/Рамуне КАСПЕРЕ²

Kaunas University of Technology (Lithuania)/Каунаський технологічний університет (Литва)

Abstract

The article deals with the specifics of the verbal implementation of prohibitions and restrictions in quarantine-epidemiological texts. The object is the category of prohibition, the subject is the specifics of the verbalization of this category, namely the structural and semantic content, pragmatic and discursive features of the functioning of the verbal representatives of the semantics of the prohibition. The actual material for this paper is the texts of informational messages in the Ukrainian language, which refer to the prohibition on visiting public places without protective masks. Lexical, syntactic, graphic means of textual organization of prohibition announcements were studied. Special attention is paid to the categories of addressant and addressee, methods of explication of these discursive elements, specific creolization of the studied advertisement texts.

Keywords: semantics of prohibition, genre of advertisement, Ukrainian language, creolization, addressant, addressee

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy specyfiki werbalnej implementacji zakazów i ograniczeń w tekstach odnoszących się do kwarantanny i epidemii. Przedmiotem zainteresowania jest kategoria zakazu oraz specyfika werbalizacji tej kategorii, a więc zawartość strukturalna i semantyczna, pragmatyczne i dyskursywne cechy funkcjonowania werbalnych reprezentantów semantyki zakazu. Za materiał badawczy posłużyły teksty komunikatów informacyjnych w języku ukraińskim, odnoszące się do zakazu odwiedzania miejsc publicznych bez masek ochronnych. Przeanalizowano środki leksykalne, składniowe oraz graficzne dla wprowadzenia zakazu w tekście. Szczególną uwagę zwrócono na kategorie adresanta i adresata, sposoby eksplikacji tych elementów dyskursywnych czy specyficzną kreolizację badanych tekstów.

Słowa kluczowe: semantyka zakazu, gatunek reklamy, język ukraiński, kreolizacja, adresant, adresat

---

¹ Kaunas University of Technology (Lithuania) / Каунаський технологічний університет (Литва)

 <https://orcid.org/0000-0002-8357-9366>

 svitlana.matvieieva@ktu.lt

² Kaunas University of Technology (Lithuania) / Каунаський технологічний університет (Литва)

 <https://orcid.org/0000-0003-0782-3758>

 ramune.kaspere@ktu.lt

1. Вступ

Заборона є природнім модусом внутрішньосистемних відносин і невід'ємним елементом повсякденного життя будь-якого суспільства. Заборона, серед іншого, забезпечує гармонізацію поведінки людей і впорядкування взаємовідношень у суспільстві, перебуваючи під впливом менталітету певної нації та, в свою чергу, впливаючи та формуючи цей менталітет.

Метою нашого дослідження є вивчення специфіки вербальної реалізації заборон і обмежень у текстах карантинно-епідеміологічної спрямованості. Об'єктом є категорія заборони, предметом – специфіка вербалізації цієї категорії, а саме структурно-семантичне наповнення, прагматичні й дискурсивні ознаки функціонування вербальних репрезентантів семантики заборони. Фактичним матеріалом для цієї розвідки стали тексти інформаційних повідомлень українською мовою, які стосуються заборони відвідування громадських місць без захисних масок.

2. Категорія заборони: загальнонауковий і лінгвістичний підходи до визначення суті феномена

Поведінка людини обмежується системою як постійних, так і ситуативних заборон, що можуть бути правового, медичного, морального, етичного, релігійного, корпоративного, політичного та іншого характеру. Перша з відомих заборон людства засвідчена в історії Адама і Єви (*не їжте, не доторкайтесь*); особливого смислового й духовного наповнення заборона набуває в текстах заповідей-заборон (*не вбивати, не красти, не чинити прелюбу, не говорити неправди, не бажати власності іншого*).

Традиційно категорія заборони вивчалась із позицій філософії, культурології, етнографії, теології, релігієзнавства, психології, педагогіки, етики, соціології тощо. Так, у психології під заборonoю розуміється “установлення, що пропонує відмовлення в задоволенні потягу” (Шагар, 2007, с. 142); у межах деонтичної логіки розглядаються “міркування з деонтичними висловлюваннями” (Шинкарук, 2002, с. 148), які містять слова *дозволено, заборонено, обов'язково*; політологія визначає заборону як “визначення (в тому числі офіційне) будь-чого суспільно недопустимим, шкідливим, не дозволеним для використання” (Головатий, 2005, с. 292); а право – як “розуміння логічних характеристик норм, знання логічних законів, яким вони підпорядковуються, дозволяє з'ясувати

логічну структуру правових норм, більш точно прояснити предмет та методи правознавства” (Шинкарук, 2002, с. 148).

У загальнономовному розумінні під заборною мається на увазі “1) наказ не робити чого-небудь; 2) захист” (Білодід, 1972, с. 26; Бусел, 2005, с. 376).

Етимологічно-семантичний словник української мови визначає заборону як “наказ, яким не дозволяється робити чого” (Ларіон, 1982, с. 55), а з точки зору етимологічного розвитку цієї лексеми надає такі дані: “Ст. сл. *въезбраненіе*; п. *zabronienie, zakaz*; болг. *забрeнeнe* і серб. *забрана*; ч. *zabrana, zárověd*; рос. *воспращение*” (Ларіон, 1982, с. 55).

Щодо філології, категорія заборони та її семантика частіше за все розглядалися відносно до фольклорної, обрядової та етнокультурної складових.

Карантинна ситуація останніх трьох років надала поштовх для активного створення текстів, які накладають певні заборони на поведінку людей у громадських місцях, транспорті – там, де імовірність розповсюдження вірусу є високою. Серед таких текстів – повідомлення про обов’язкове носіння захисних медичних масок, оголошення, розташовані при входах до громадських місць, транспорту. Ці тексти прямо або опосередковано встановлюють заборону на незастосування масок і транслюють можливі наслідки порушення такої заборони.

3. Карантин: лексикографічний аналіз

Сьогодні поняття *карантин* увійшло до щоденної мовної ситуації більшості країн світу. В українській мові під карантинном розуміють “1) ізоляцію на певний час осіб, хворих на заразну хворобу, або тих, хто мав контакт із такими хворими; адміністративні та медико-санітарні заходи для припинення заразної хвороби; адміністративно-ветеринарні заходи, щоб не допустити виникнення й поширення заразних хвороб свійських тварин; 2) санітарний пункт для огляду, перевірки осіб, тварин, плодів, товарів, транспорту тощо, які прибувають із місцевості, де поширена епідемія; приміщення для тимчасової ізоляції заразнохворих людей і тварин” (Білодід, 1973, с. 101; Бусел, 2005, с. 523). Щодо походження й семантичного розвитку цієї одиниці, *Етимологічний словник*

української мови містить такі дані: “р.м. карантин, бр. каранцін, п. *kwarantanna*, заст. *kwarantana*, ч. слц. *karanténa*, вл. *kwarantena*, болг. *карантина*, схв. *карантин*, слн. *karanténa*; – очевидно, за посередництвом російської мови запозичено з французької; фр. *quarantaine* “карантин; сорокаденний піст; сорок років; штук із сорок; близько чотирьох десятків” як числівникова форма, що позначає приблизну кількість “близько сорока”, є похідним від числівника *quarante* “сорок”, що через нар.-лат. *quaranta* зводиться до лат. *quadrāgintā* “тс.”, спорідненого з гр. τετράκοντα, τεσσαράκοντα, вірм. *k tarasun* (<*t□ar(a)kontə); слово первісно означало “сорок (днів)”, які звичайно тривала тимчасова ізоляція під час захворювань; менш переконливе виведення слова від іт. *quarantena* “карантин” (Мельничук, 1985, с. 386).

Як впливає з лексичного значення і етимологічних даних, одиниця *карантин* містить семми *ізоляція, заходи для припинення, не допустити*, що передбачає й тягне за собою певні заборони й обмеження.

4. Типологія заборонних конструкцій

Роль і призначення заборони впливають на вербальні й невербальні тексти, які транслюють повідомлення про заборону. Одним із різновидів заборон, які набули актуальності у зв’язку із всесвітньою епідеміологічною ситуацією сьогодення, є повсякденні заборони, пов’язані з охороною здоров’я, серед яких – мікротексти з інформаційними повідомленнями, що розташовують при вході в громадські приміщення різного призначення. Такі повідомлення-заборони виконують функцію контролю специфічних вчинків людини – відвідування громадських місць в умовах епідеміологічної небезпеки.

Найчастіше значення заборони вербалізується через спонукальні висловлювання, які транслюють волевиявлення не виконувати певні дії. За словами Н. Швидкої, “мета заборони близька до мети наказу. Заборона є більш емоційно забарвленим варіантом спонукання. Тон заборони діє як найбільш різкий, грубуватий” (Швидка, 2010, с. 155).

Як зазначає українська дослідниця С. Мясоедова, “спонукальні висловлення із значенням заборони належать до так званих прохібітивних спонукальних висловлень, особливість яких у тому, що вони виражають волевиявлення не робити чогось” (Мясоедова, 2001, с. 10). Щодо співвіднесення часу висловлення такої заборони й самої дії, що забороняється, то ці заперечні імперативи “виражають або волевиявлення не виконувати дію, яка може бути здійснена після моменту мовлення, або

спонукання припинити дію, що відбувається в момент мовлення” (Мясоєдова, 2001, с. 10).

М. Роменська пропонує розглядати категорію заборони з точки зору її функціонально-семантичного поля. Авторка поділяє поле заборони на два мікрополя: (1) прямої заборони (“конструкції, що містять компонент із значенням спонукання з негативною часткою *не*” (Роменская, 2003, с. 6)), та (2) непрямої заборони (“конструкції, що виявляють ідею заборони через опосередкований умовивід” (Роменская, 2003, с. 6)). Мікрополе прямої заборони складається, на думку науковиці, з (1.1) мікромікрополя дискретно-недискретної заборони і (1.2) мікромікрополя дискретної заборони, а у мікрополі непрямої можна виділити п’ять мікромікрополів: (2.1) заборони через спонукання до дії, яка не сумісна з даною; (2.2) заборони через негативну оцінку дії, що забороняється; (2.3) через позитивну оцінку дії, яка не сумісна з тією, що забороняється; (2.4) заборони через запитання; (2.5) заборони через умовивід (Роменская, 2003, с. 9).

Серед досліджуваних текстів виявляємо приклади на підтвердження правомірності виокремлення обох мікромікрополів мікрополя прямої заборони відповідно до аналізованої комунікативної ситуації:

- 1.1) мікромікрополе дискретно-недискретної заборони
  - *Без маски не заходити! / Не заходити без маски!*
- 1.2) мікромікрополе дискретної заборони
  - *Вхід без маски / масок (суворо) заборонено / заборонений!*
  - *Звертатись до адміністратора без маски заборонено!*
  - *Знімати або стягувати захисні маски у приміщенні заборонено!*

Щодо мікрополя непрямої заборони, як демонструє проаналізований матеріал, жанр повідомлення-заборони не передбачає використання мовних і мовленнєвих засобів непрямої вказівки на дію, яка забороняється, що доводиться відсутністю серед виявлених мікротекстів таких прикладів. Однак виявляємо приклади непрямої заборони через спонукання до дії, виконання якої таку заборону знімає, наприклад:

- *Одягніть маску! / Вдягай маску!*
- *Не забудьте вдягнути маску! / Не забудь одягти маску!*

Інколи такі імперативні конструкції містять вставні слова і словосполучення, наприклад:

- *Одягніть маску, будь ласка!*

Також до прикладів непрямой заборони відносимо тексти, що опосередковано повідомляють про заборону через опис:

- *Без маски не обслуговуємо.*
- *Відвідування магазину можливе тільки за наявності маски.*
- *Вхід та перебування на території ринку тільки в масках.*
- *Обслуговування клієнтів здійснюється за наявності медичних масок та інших засобів захисту.*
- *Обслуговуємо тільки відвідувачів у масках.*

Такі конструкції, які дорівнюють реченням, транслюють вимогу обмежень на певну діяльність людини. Більшість мають форму обов'язкових правил поведінки, порушення яких є неприпустимими і матимуть наслідками неможливість виконання певних дій (*обслуговуватися, відвідувати, перебувати*).

5. Вербальна і позавербальна репрезентація заборони в українській мові

Текстова репрезентація заборони набуває різних форм і оперує різнорівневими одиницями мови, адже “мовні засоби, що вживаються при оформленні мовленнєвого акту “заборона” в українській мові вирізняються великим розмаїттям через те, що заборонний зміст може бути відтворений одиницями різних рівнів” (Швидка, 2010, с. 155).

Одним із засобів вираження спонукальності, характерним для української мови, є дієслово у формі інфінітива. Серед спонукальних інфінітивних речень виділяємо стверджувальні, що реалізують семантику наказу, наприклад:

- *Заходити у масці!*

та заперечні, що вербалізують заборону, наприклад:

- *Не заходити без маски!*

Специфічної прагматики набуває і порядок слів, який є сильним виражальним засобом. Традиційно категоричний наказ в українській мові вербалізується інфінітивною формою дієслова, яке, як правило, знаходиться в позиції початку речення, наприклад:

- *Не заходити без маски!*

Саме на початок речення падає логічний наголос, акцентуючи на ірреальній дії, яка має відбутися. Але в аналізованих прикладах зустрічаємо зміну порядку слів, наприклад:

- *Без маски не заходити!*

У таких конструкціях акцент переміщується з дії на умови виконання / невиконання такої дії.

Цікаво, що тільки 2% аналізованих текстів містить експліцитно вербалізовану причину такої заборони, наприклад:

- *Карантин!*
- *У зв'язку з напруженою епідситуацією просимо вас заходити у масці.*

Мовні одиниці, які актуалізують причини заборон і обмежень, є термінологічними одиницями медико-епідеміологічної галузі.

Інколи для акцентування уваги в текстах оголошень використовують слова, семантика яких примушує людину зосередитися на наступному тексті і які до того ж часто мають особливе графічне оформлення (використовуються яскраві кольори (переважно червоний), збільшений типографічний шрифт тощо), наприклад:

- *Увага!*
- *Важливо!*

Увага! – “прохання, наказ зосередитися на чомусь, вислухати щось и т.ін.” (Білодід, 1979, с. 362); *важливо* – “у знач. присудк. сл. має значення; істотно, потрібно” (Білодід, 1970, с. 280). Наявність цих та подібних слів на початку оголошення покликана захопити початкову увагу читача.

Також тексти оголошень містять і інші лексичні одиниці, що акцентують на безпелеяційності заборони в разі невиконання дії, наприклад:

- *Під час карантину вхід виключно у захисних масках.*
- *Вхід до супермаркету виключно в масках.*
- *У нас обов'язкові маски!*

Виключно – “у знач. видільно-обмежувальної частки тільки, лише” (Білодід, 1970, с. 409); *обов'язковий* – “якого треба беззастережно дотримуватися, яким не можна нехтувати” (Білодід, 1974, с. 547).

Особливого вивчення потребує категорія адресата, адже, на думку Н. Швидкої, «визначальним для заборони є авторитарна позиція мовця – визнане адресатом право яким-небудь чином обмежувати діяльність адресата» (Швидка, 2010, с. 155). Узагальнена особа, до якої звернені такі імперативні речення, є імпліцитною, але зрозумілою – спонукання стосується всіх, хто має намір відвідати заклад та отримати послугу, товар, інформацію тощо. Інколи адресант є вербалізованим у формі звертань, наприклад:

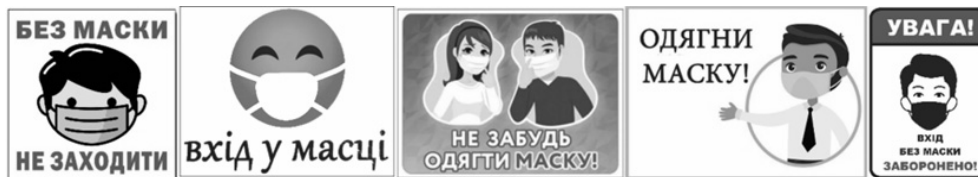
- *Шановні відвідувачі / покупці / гості / клієнти / пасажери!*

Відповідно, адресатом таких повідомлень є особи (індивідуальні, колективні), які надають такі послуги, товари, інформацію тощо.

Зустрічаємо також конструкції, в яких через специфічні граматичні форми відбувається ототожнення адресата й адресанта повідомлення. Так, використовуються односкладні означено-особові речення, головний член яких виражається дієсловом першої особи множини, наприклад:

- *Одягаємо маску!*

Більшість досліджуваних текстів, що за формою тяжіють до рекламних оголошень, для яких важливою є естетична функція, репрезентована у супроводі невербальних елементів: зображенням людини в масці, самої маски, двох людей – людини в масці й перекресленого зображення людини без маски тощо. Такі креолізовані елементи доповнюють інформативну складову вербальної частини повідомлення і підсилюють емоційний вплив на адресата.

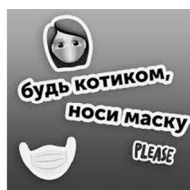
Також функцію інтенсифікації експресії та вираження негативних емоцій виконує пунктуація таких мікротекстів. Тексти мікрополя прямої заборони, як правило, супроводжуються різною кількістю знаків оклику (від 1 до 3 у досліджених текстах), що несе додаткове змістове навантаження й має підсилений вплив на адресата у цих зразках писемного мовлення, в якому, як відомо, емоція може бути зафіксована, візуалізована та унаочнена тільки графічно.

Відомо, що інформація, посилена емоційним сприйняттям, створює більший вплив на адресанта й запам'ятовується краще. Отже, інколи такі повідомлення-заборони отримують емоційно-експресивне – часто, гумористичне – оформлення, використовуючи захоплюючі, шокуючі й провокаційні формулювання і позавербальні елементи, наприклад:

- *В аптеку без маски не можна, навіть якщо тільки за маскою, то все одно без маски не можна...*
- *Увага! Перед входом у магазин одягайте захисті маски та обробляйте руки антисептиком! Бо поламаю руки. З повагою адміністрація!!*

- *Без маски не заходити! Навіть якщо ви на 1 хвилинку! Навіть якщо ви особисто знаєте продавця, директора, президента! Навіть якщо ви до терміналу! Навіть якщо маска не захищає! Будьте здорові!*
- *Шановні наші покупці! Дякуємо, що ви в масці. І нас не покарають.*

Мета – будь-яким способом привернути увагу до суті повідомлення, викликати бажання ознайомитися з текстом усвідомлено, дізнатися більше про те, про що йдеться в оголошенні. Отже, у цих текстах якнайкраще реалізується формула успішної реклами, яка складається з чотирьох основних компонентів: AIDA – Attention, Interest, Desire, Action (увага, зацікавленість, бажання, дія), що інтенціонально наближає тексти оголошень до рекламних текстів. Такі мовленнєві продукти врешті-решт створюють стійку основу для прийняття читачем рішення щодо вжиття заходів для зняття заборони й спонукають до бажаної дії.

6. Висновки та перспективи

Тексти, спрямовані на впорядкування і гармонізацію взаємин і поведінки людей, посідають особливе місце через безпосередній вплив на волю й дії людини. Семантика заборони, серед іншого, потребує коректної вербальної реалізації задля досягнення закладеної її сутністю мети. Викликані епідеміологічною необхідністю тексти щодо карантинних заборон і обмежень є унікальним матеріалом для вивчення не тільки лінгвістичної, але й загальнофілософської складової цих категорій.

Незважаючи на переважну текстову лаконічність і зовнішню простоту, оголошення заборонного характеру використовують різноманітний арсенал мовних (лексичних, синтаксичних, стилістичних тощо) і позамовних (графічних, іконічних тощо) засобів, які мають

впливати на читача й стимулювати до певних дій (у нашому випадку – вдягання захисних масок задля зняття заборони, обмежень та отримання дозволу на певну дію – вхід до приміщення, транспортного засобу).

Маючи власну специфіку, тексти заборонних оголошень тяжіють до рекламних текстів, що пояснюється, по-перше, сферою їхнього функціонування (дуже подібною до сфери застосування споживчої реклами) і, по-друге, призначенням таких оголошень – спонукання до певної дії.

Перспективу подальшого вивчення заявленої проблеми убачаємо в проведенні контрастивних досліджень категорії заборони в різних мовах задля виявлення національно-культурної специфіки мовної та мовленнєвої репрезентації категорії заборони.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Білодід, І. К. (ред.). (1970). *Словник української мови*. В 11 т. Т. 1. Київ: Наукова думка.
- Білодід, І. К. (ред.). (1972). *Словник української мови*. В 11 т. Т. 3. Київ: Наукова думка.
- Білодід, І. К. (ред.). (1973). *Словник української мови*. В 11 т. Т. 4. Київ: Наукова думка.
- Білодід, І. К. (ред.). (1974). *Словник української мови*. В 11 т. Т. 5. Київ: Наукова думка.
- Білодід, І. К. (ред.). (1979). *Словник української мови*. В 11 т. Т. 10. Київ: Наукова думка.
- Бусел, В. Т. (ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Ірпінь: ВТФ “Перун”.
- Головатий, М. Ф. (ред.). (2005). *Політологічний словник*. Київ: МАУП.
- Мельничук, О. С. (ред.). (1985). *Етимологічний словник української мови*. У 7 т. Т. 2. Київ: Наукова думка.
- Митрополит Ларіон (Огієнко, І.). (1982). *Етимологічно-семантичний словник української мови*. У 4 т. Т. 2. Вінніпег: Волинь.
- Мясоєдова, С. В. (2001). *Категорія спонукання і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови* (Автореферат дисертації, Харківський державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди). Харків.
- Роменская, М. Ю. (2003). *Функционально-семантическое поле запрета в современном русском языке* (Автореферат дисертації, Таганрогский государственный педагогический институт). Таганрог.
- Шапар, В. Б. (2007). *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків: Прапор.
- Швидка, Н. В. (2010). Вигуківі нечленовані речення із семою “заборона” (с. 154–158). *Освіта і культура в контексті Болонського процесу. Випуск 2. Матеріали науково-теоретичної та науково-методичної конференції викладачів та студентів Слов'янського державного педагогічного університету, учителів загальноосвітніх закладів*. Слов'янськ: СДПУ.
- Шинкарук, В. І. (ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.

REFERENCES

- Bilodid, I. K. (ed.). (1970). *Slovnnyk ukrainskoiï movy*. V 11 t. T. 1. Kyiv: Naukova dumka.

- Bilodid, I. K. (ed.). (1972). *Slovnyk ukrainskoiï movy*. V 11 t. T. 3. Kyiv: Naukova dumka.
- Bilodid, I. K. (ed.). (1973). *Slovnyk ukrainskoiï movy*. V 11 t. T. 4. Kyiv: Naukova dumka.
- Bilodid, I. K. (ed.). (1974). *Slovnyk ukrainskoiï movy*. V 11 t. T. 5. Kyiv: Naukova dumka.
- Bilodid, I. K. (ed.). (1979). *Slovnyk ukrainskoiï movy*. V 11 t. T. 10. Kyiv: Naukova dumka.
- Busel, V. T. (ed.). (2005). *Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoiï ukrainskoiï movy*. Kyiv, Irpin: VTF "Perun".
- Holovatyï, M. F. (ed.). (2005). *Politolohichni slovnyk*. Kyiv: MAUP.
- Melnychuk, O. S. (ed.). (1985). *Etymolohichni slovnyk ukrainskoiï movy*. U 7 t. T. 2. Kyiv: Naukova dumka.
- Mytropolyt Ilarion (Ohienko, I.). (1982). *Etymolohichno-semantychnyi slovnyk ukrainskoiï movy*. U 4 t. T. 2. Winnipeg: Volyn.
- Miasoedova, S. V. (2001). *Katehoriia sponukannia i ii vyrazhennia v nepriamyh vyslovlenniah suchasnoiï ukrainskoiï movy* (Avtoreferat dysertatsiyi, Tahanrohskyy hosudarstvennyy pedahohycheskyy ynstytut). Kharkiv.
- Romenskaia, M. Yu. (2003). *Funktsyonalno-semanticheskoe pole zapreta v sovremennom russkom yazyke* (Avtoreferat dysertatsiyi, Tahanrohskyy hosudarstvennyy pedahohycheskyy ynstytut). Tahanroh.
- Shapar, V. B. (2007). *Suchasnyi tumachnyi psyholohichni slovnyk*. Kharkiv: Prapor.
- Shvydka, N. V. (2010). Vyhukovi nechlenovani rechennia iz semoiu "zaborona" (s. 154–158). *Osvita i kultura v konteksti Bolonskoho protsessu. Vypusk 2. Materialy naukovo-teoretychnoiï ta naukovo-metodychnoiï konferentsii vykladachiv ta studentiv Slovianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, uchyteliv zahalnoosvitnih zakladiv*. Sloviansk: SDPU.
- Shynkaruk, V. I. (ed.). (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. Kyiv: Abrys.

